

Припучький П.В.

*Черкаський факультет Національного університету «Одеська юридична академія», старший викладач кафедри спеціально-правових дисциплін
кандидат юридичних наук*

ПРОБЛЕМА ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ ДОКАЗІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ

Поняття «доказ» є наріжним каменем процесуальної науки, і одночасно, її фундаментальною категорією. Цій проблемі у дореволюційний період багато уваги приділяли вчені - процесуалісти: І.Я. Фойницький, Л.С.Володимиров, В.Д.Спасович, в радянський час її розробляли М.А.Чельцов, М.С.Строгович, І.І.Мухін, Ф.Н.Фаткуллін, Ц.М.Каз, П.А.Лупинська, Л.М.Карнєєва, Л.Д.Кокорєв, А.Р.Ратинов, Н.Я.Якубович, надбанням вітчизняної науки в цьому напрямку є праці М.М.Михєєнка, Стефана М.Й., Грошевого Ю.М., Стахівського С.М. та інших.

Однак, порушене питання, на сьогоднішній день, незважаючи на багаторічну дискусію не є остаточно вирішеним. Воно потребує подальшого дослідження, наукового обговорення та обґрунтування в контексті реформування кримінального процесу України на засадах змагальності, демократизму та дотримання прав людини.

Доречно поставити питання, а що є змістом поняття «доказ»? З якого моменту інформація про оточуючий нас світ набуває статусу доказів? Яка процесуальна особа і на підставі чого має констатувати, що саме ця інформація має визнаватися доказами? Ці питання потребують ретельного дослідження.

За даними В.П.Гримка кримінально-процесуальний закон жодної із держав Євро- союзу не містить легального визначення доказів (Гримко В. Кримінально-процесуальні докази: поняття, структура, характеристика, класифікація. - Дніпропетровськ, 2002. - С.3).

Докази - одержані у встановленому законом порядку відповідними органами фактичні дані, що містять інформацію, необхідну для правильного вирішення кримінальних, цивільних та інших судових справ (Михєєнко М.М., Стефан М.Й. Докази/ Юридична енциклопедія: В 6 т./ Редкол.: Ю.С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. - Т. 2: Д-Й. - К.: Укр.енцикл., 1999. - С.270)

Згідно з вітчизняним визначенням цього поняття, *доказами* в кримінальній справі є *всієї фактичні дані*, на підставі яких у визначеному законом порядку орган дізнання, слідчий і суд встановлюють наявність або відсутність суспільно небезпечного діяння, винність особи, яка вчинила це діяння, та інші обставини, що мають значення для правильного вирішення справи (ч.1 ст. 65 КПК України).

Під «фактичними даними» розуміють не самі факти, а відомості про них. «Факти — це події, явища дійсності, які не можна «приєднати до справи». Тому в процесі доказування слідчий, суд та інші особи оперують відомостями про ці події та явища, зафіксованими в показаннях допитаних осіб, документах та інших джерелах доказів.

Отже, відповідно до ст. 65 КПК України суд у вироківі, а слідчий у постанові встановлюють один основний юридичний факт — наявність або відсутність злочину, який складається з трьох юридичних фактів: 1) події злочину; 2) вчинення злочину особою, яка притягається до кримінальної

відповідальності; 3) винуватості особи, яка вчинила це діяння (Зейкан Я.П. Захист у кримінальній справі: Наук.-практ. Посіб. - К.: Вища шк., 2002. - С.48-49)

З моєї точки зору, *доказами* - є фактичні дані, які мають юридичне значення, отримані в процесуальному порядку із встановлених законом джерел спеціально уповноваженими на те державою суб'єктами для здійснення доказування.

Із вищенаведеного випливає, що не будь-яка інформація стає доказом у кримінальному процесі. Для цього потрібно, щоб вона відповідала певним критеріям. По-перше, інформація повинна мати властивість факту, тобто відображати дію чи подію об'єктивної реальності. По-друге, факт об'єктивної реальності повинен мати властивість його суб'єктивного сприйняття, тобто містити фактичні дані. Фактичні дані - це інформація про факт, яка може бути сприйнята за допомогою органів чуттів та проаналізована за правилами логіки. По-третє, доказами є лише ті фактичні дані які мають юридичне значення в кримінальному процесі, тобто дають нам можливість відповісти на два головних питання: чи причетна особа до вчиненого злочину і чи винна вона в його скоєнні? По-четверте, фактичні дані, що мають доказове значення повинні бути отримані у строго регламентованому процесуальному порядку із чітко визначених законом джерел. По-п'яте, збирати, закріплювати докази мають право лише ті суб'єкти, які спеціально уповноважені на те державою. По-шосте, докази необхідні для здійснення доказування винності чи невинності підсудного у вчиненому злочині.

З якого моменту (на якій стадії) розслідування і розгляду кримінальної справи виникають докази?

Для того, щоб правильно відповісти на це питання, необхідно проаналізувати виникнення і розвиток кримінальної справи. Так, на стадії дослідчої перевірки повідомлень і заяв про вчинений злочин не може йти мова ні про які докази, так як орган дізнання чи слідчий оперує поза процесуальною (оперативною) інформацією. Цю інформацію, яка стосується ймовірного злочину, необхідно ретельно перевірити й оцінити, для того щоб в подальшій стадії досудового розслідування вона могла набути якостей «фактичних даних». Так як, поняття «фактичних даних» є більш вузьким в порівнянні з поняттям «інформація» і стосується лише події злочину. Кримінально-процесуальний закон, як виняток, допускає провадження огляду місця події, зняття інформації з каналів зв'язку та вилучення кореспонденції, проведення обшуку до порушення кримінальної справи. З якого моменту результати отримані в ході цих процесуальних дій можна вважати «доказами»? На мій погляд, не раніше ніж з моменту порушення кримінальної справи. Більш того, вважаю, що все що отримано для здійснення доказування пред'явленого обвинувачення, по суті не є доказом, а лише фактичною доказовою інформацією (даними) необхідними для такого доказування. Фактично, доказом можна називати лише те, що визнано таким в результаті судового розгляду та покладено в основу вироку. Наведена позиція підтверджується етимологією терміну «доказ», так як передбачає вербальне доведення перед суддею істинності своєї позиції у справі в рамках змагального і симетричного процесу. Мовчанням доказати свою позицію не можливо! Мовчання може лише бути розцінено, як згода з позицією, аргументами, доказами іншої сторони. Тому при уточненні поняття «доказ» необхідно вести мову саме про «судовий доказ». Наведена позиція обґрунтовується положенням ст. 62 Конституції України, яка

зазначає, що особа вважається невинуватою у вчиненні злочину і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду. При цьому, згідно ч. 2 ст. 323 КПК України, суд обґрунтовує вирок лише на тих доказах, які були розглянуті в судовому засіданні. Таким чином, в цій нормі КПК України йде мова саме про «судові докази». Тому, якщо суд не прийняв і не розглянув з якихось причин (наприклад, у зв'язку з недостовірністю, неналежністю, недопустимістю), «докази» надані досудовим слідством, хоча якщо вони і були покладені в основу пред'явленого обвинувачення, то по суті вони не є доказами, так як суд їх відхилив.

Ситуація, що склалася в сучасному процесуальному законодавстві з порушеного питання є, на мій погляд, помилковою, так як не може бути в одному процесі двох різновидностей доказів: доказів досудового слідства та судових доказів. Однозначно, в сучасному кримінальному процесі мова може йти лише про судові докази, які виникають лише після оцінки і перевірки фактичних даних, що наводяться сторонами в обґрунтування своїх позицій у справі, з підстав достовірності, належності та допустимості, та визнання їх доказами лише в результаті судового розгляду.